



YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILIN ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARA YANSIMALARI VE DEĞİŞEN ÖZELLİKLERİ ¹

THE REFLECTIONS OF THE TWENTY-FIRST CENTURY ON CHILDREN IN EARLY CHILDHOOD AND CHANGING CHARACTERISTICS

Fatma AVCI

Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Eskişehir, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-7513-9870

Cite As: Avcı, F. (2021). "Yirmi Birinci Yüzyılın Erken Çocukluk Dönemindeki Çocuklara Yansımaları Ve Değişen Özellikleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(53): 3320-3335.

ÖZET

Erken çocukluk dönemi, insan yaşamının 0-8 yaş arasını kapsamaktadır. Erken çocukluk çağındaki çocukların gereksinimleri çerçevesinde geçmişle günümüz arasında karşılaştırmalar yapılan araştırmalarda, günümüz çocuklarının gereksinimlerinin de önceki kuşaklara göre oldukça farklılaştığı vurgulanmaktadır. Eğitim sistemlerinin kendileri için gelecek tasarladığı ve önceki kuşaklardan farklı özellikler sergiledikleri düşünülen çağımız çocuklarının yirmi birinci yüzyılda yaşanan gelişmelerden (teknoloji çağı, dijitalleşme, dijital kültür vb.) dolayı sosyal, kültürel, ailevi ve ekonomik değişkenler alt yapısında düşünce ve değer sistemleri yönüyle önceki nesiller ile kıyaslandığında farklılaşmalar görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Çocukluk Dönemi, Teknoloji, Eğitim

ABSTRACT

The early childhood period covers the 0-8 years of human life. In the studies that make comparisons between the past and the present within the framework of the needs of early childhood children, it is emphasized that the needs of today's children are quite different from those of previous generations. The children of our age, who are thought to have a future for themselves and to display different characteristics from previous generations, due to the developments (technology age, digitalization, digital culture, etc.) in the twenty-first century, in terms of their thought and value systems in the infrastructure of social, cultural, familial and economic variables. There are differences when compared.

Key words: Early Childhood, Technology, Education

1. GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, insan yaşamının 0-8 yaş arasını kapsamaktadır (Tunçeli ve Zembat, 2017). Erken çocukluk çağı birçok yönüyle insan gelişiminin çok hızlı ilerlediği bir dönemdir. Çocukların aktif bir şekilde çevresine yöneldikleri, dış dünyayı keşfettikleri, öğrenmeye oldukça aç ve açık oldukları bir dönemdir. Bu dönemde çocuklara onların tüm gelişim alanlarını besleyen nitelikli uyarıcılar sunulması gerekir (Aral ve Baran, 2011). Erken çocukluk dönemi bilişsel ilerlemenin en üst düzeyde olduğu bir dönemdir, bu nedenle de nitelikli uyaranlarla zenginleştirilmiş ortamların varlığı çocukların bilişsel gelişimlerini sağlama yönüyle oldukça önemlidir (Deniz, 2008). Dil öğreniminin temelleri ise 2-6 yaş aralığında, yani erken çocukluk dönemi içerisinde atılır ve bu dönem dil gelişimi için kritik dönem olarak tanımlanır (Dağabakan ve Dağabakan, 2007). Temel motor becerilerin gelişimi de erken çocukluk dönemi için kritik bir gelişim alanıdır. Öte yandan sosyal gelişim bireyin kendisi ve çevresindeki kişilerle olumlu etkileşimler kurma becerilerini içerirken; duygusal gelişim ise bireyin kendisinin ve çevresindeki kişilerin duygularının farkına varma, duygularını uygun yollarla ifade etme ve çatışma çözme becerileri ile empati yeteneğini içerir. Bu iki alan birbiri ile ilişkili iki gelişim alanı olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2017). Erken çocukluk dönemi de bu iki alanın gelişiminde önemlidir.

Erken çocukluk çağındaki çocukların gereksinimleri çerçevesinde geçmişle günümüz arasında karşılaştırmalar yapılan araştırmalarda, günümüz çocuklarının gereksinimlerinin de önceki kuşaklara göre oldukça farklılaştığı vurgulanmaktadır. Araştırmalarda gözlerini mobil araçlar, kişisel bilgisayarlar ve internet ile donanmış teknolojilerin egemen olduğu bir dünyaya açmış olmaları (Ağlargoç, 2017; Jain, Vatsa ve Jagani, 2014) ve günlük yaşamlarında teknolojik faktörlerin oldukça etkili olması (Griffiths, Hussain ve Williams, 2015; Kon, 2017; Ofcom, 2019; Öztekin, 2008; Şalcı, Karakaya ve Tatlıoğlu, 2018; Yeşilay, 2019) nedeniyle, söz konusu farklılaşmanın ortaya çıkmasında en belirleyici faktörün teknoloji olduğu sözü edilen araştırmalarda vurgulanmaktadır. Kimi değerlendirmelere göre, günümüzün çocukları başlıca özellikleri kendileri hayata gözlerini açmadan önce tanımlanmış ilk kuşaktır (Kılıçer ve Boyraz, 2019). Bu

¹ Bu makale 03/02/2021 tarihinde Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak kabul edilen "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Eğitim Sürecinde Yaşanılan Sorunlar ve Sorunların Kaynakları Konusundaki Değerlendirmeleri" başlıklı çalışmadan türetilmiştir

çocukların zihin süreçlerinin farklı işlediği, aynı anda pek çok farklı konu ile ilgilenebildikleri, farklı sosyalleştikleri ve dolayısıyla da gereksinimlerinin de oldukça farklı olduğu ifade edilmektedir (Günüç, 2017). Günümüz kuşağı öğrencileri özetle, “dijital araçların dilini keşfederek, yaparak yaşayarak öğrenen, aynı anda pek çok işi yapabilen (Uçkan, 2007), dikkat süreleri kısa, zihni sürekli konudan konuya atlayan, iletişimde ve ilişkilerde sabırsız, derin duygusal, anında dönüt isteyen (Kılıçer ve Boyraz, 2019), oyun merkezli yaşayan (ve oyun merkezli öğrenen), dijital olarak sosyal çevresi gelişmiş olmasına rağmen fiziksel olarak çoğunlukla yalnız, iletişimde de semboller, grafik öğeleri metin öğelere tercih eden (Atak, 2016) ve dijital araçları kağıda basılı araçlara tercih eden” özellikleriyle betimlenmektedir (Ardıç ve Altun, 2017; Günüç, 2017; Kılıçer ve Boyraz, 2019).

Eğitim sistemlerinin kendileri için gelecek tasarladığı ve önceki kuşaklardan farklı özellikler sergiledikleri düşünülen çağımız çocuklarının yirmi birinci yüzyılda yaşanan gelişmelerden (teknoloji çağı, dijitalleşme, dijital kültür vb.) dolayı sosyal, kültürel, ailevi ve ekonomik değişkenler alt yapısında düşünce ve değer sistemleri yönüyle önceki nesiller ile kıyaslandığında farklılaşmalar görülmektedir. Eğitime sadece iyi bir iş, refah sahibi olabilmek için geçirilmesi gereken zorunlu bir süreç olarak bakılması ne yazık ki yüksek düzeyde eğitim almış ancak eğitilmemiş bireylerin var olmasına neden olabilmektedir. Bu sebeple, eğitimden gerçekten beklenen amaçlara ulaşamaması, amaç-araç karmaşasının yaşanması, sorunları çözme yolunda sorunların giderek daha da derinleşmesi gibi problemler karşımıza çıkmaktadır. Eğitim kurumlarında akademik başarının ön plana çıkarılarak, tüm eğitim süreçlerin de çocuklardan belirli düzeyde akademik başarı sergilemesi istenmekte, diğer yönleri ise ihmal edilebilmektedir (Durmuşoğlu-Saltalı, 2010).

Yirmi birinci yüzyılın erken çocukluk dönemindeki çocuklara yansımaları ve değişen özellikleri konusu; aşağıya sırasıyla değişen yaygın yaşam alışkanlıkları başlığı altında ve değişen öğrenci özelliklerinin eğitim ortamlarına yansımaları başlıkları altında incelenmiştir.

2. DEĞİŞEN YAYGIN YAŞAM ALIŞKANLIKLARI

Erken çocukluk dönemi, çocukların beyinlerinin son derece esnek olduğu ve öğrenmenin oldukça yoğun olduğu, var olan nöronlar arası bağlantıların daha da güçlendiği ve ayrıca doğal bir merak dürtüsü, keşif ve araştırma duygusuyla edindikleri her yeni deneyim ile yeni nöron bağlantıları oluşturdukları değerli bir dönemdir (Blanchard ve Moore, 2010). Diğer taraftan bu dönem, çocuklar için kültürel normların geliştiği ve temel alışkanlıkların edinildiği bir dönem olarak da tanımlanabilir. Tüm bu norm ve alışkanlıklar çocukların bu dönemde en çok etkileşimde bulunduğu çevresi olan ailede kazanılmaktadır. Aile ortamı, çocuğun kültürünü öğrenerek içselleştirdiği, boş zaman davranışlarını değerlendirmeyi ve toplumsallaşma sürecini öğrendiği ilk sosyal çevresidir (Aslan ve Arslan-Cansever, 2007).

Günümüzde çocukların yaşam alışkanlıklarını kazanmalarında artık aile kadar dijital dünya ve sunduğu kültür de önemli rol oynamaktadır. Teknolojik araçların insan hayatını şekillendirdiği yaşam tarzlarını ve günlük alışkanlıklarını değiştirerek yeni bir kültür yarattığı açıktır (Yan, 2018). Ortaya çıkan söz konusu yeni kültür bağlamında; çocukların ilgileri, beslenme alışkanlıkları, teknoloji kullanım alışkanlıkları gibi önde gelen alışkanlıklarının yaygın yaşam alışkanlıklarının oluşumundaki etkisinden dolayı ayrı ayrı başlıklar halinde tartışılması gerekmektedir.

2.1. İlgiler

Bireylere gerçekte gereksinimleri olmayan objeleri bir gereksinim gibi benimsetme gücüne sahip popüler kültür, toplulukları etkileyerek bağımlılık yaratan gündelik yaşam kültürü olarak tanımlanabilir. Ancak popüler kültür, çağımızda “halk tarafından üretilen ve halka ait olan” anlamından giderek uzaklaşarak, ticari bir ürün olarak üretilen, piyasaya sunulan ve gittikçe daha fazla tüketilen “gündelik bir tüketim kültürü” şekline dönüşmüştür. Popüler kültürün en büyük hedef kitlesi ise çocuklar ve gençlerdir (Kaya ve Tuna, 2010). Günümüzde özellikle görsel iletişim kanalları yoluyla tüketme kültürü dikte edilen küçük çocuklar, türlü yollarla kendilerine sunulan bu kültürün hedefi konumundadır (Lindberg, 2013). Özellikle sosyal medya uygulamaları aracılığıyla sunulan popüler kültür, hedef kitlesi olan ve henüz sosyal medyaya karşı bir bilinç geliştirmemiş çocuklarda hızla değişen ilgi ve isteklere neden olabilmektedir (Alyakut, 2020). Popüler kültür, çocukları dijital araçların kullanımına özendirilmektedir.

Küreselleşme ile değişen çocuk kültürü, oyun ve oyuncakların endüstrileşmesine yol açmıştır. Bu yüzden, günümüzde çocukluk kavramının, çocukların ilgi ve alışkanlıklarının küreselleşme süreçleri bağlamında ele alınması gerekmektedir. Ekonomik küreselleşmenin yükselmesi ile birlikte, ulus ötesi şirketler ve markalar tüm dünyada pazarlama stratejileri ile çocukları tüketici olarak kabul edip, hedef kitle olarak tespit etmektedir (Kılıçer ve Boyraz, 2019; Taşkiran-Boztepe ve Tani, 2019). Bu bağlamda, günümüzde yiten

çocukluk, çocukların tek tipleşmesi (Dursun, 2019) ve tüketen çocuk imgesinin ortaya çıktığı düşünülmekte ve çocuklar giderek artan bir şekilde tüketici kitlesi olarak sosyalleşmekte, metalaşma sürecinin bir objesi haline gelmektedirler (Sormaz ve Yüksel, 2012). Dolayısıyla tüketim dünyasının işaret ettiği, teknolojik değişme ve gelişmelere karşı oldukça ilgili olan çocuklar, bir önceki neslin çocukluğundan farklı bir çocukluk geçirmektedirler.

Çocukların cep telefonu, tablet ve bilgisayarları sıklıkla kullandıkları düşünüldüğünde ve bu dijital araçları kullanım amaçları sıralandığında en çok çizgi film izleme ve dijital oyun oynama amacıyla kullandıkları anlaşılmaktadır (Aral ve Doğan-Keskin, 2018). Dolayısıyla kullanılan dijital araçlar ile sunulan dijital oyun kültürünün de günümüz çocuklarının ilgilerini biçimlendirdiği ifade edilebilir. Dijital araçların dijital oyunlar nedeniyle aşırı ve kontrolsüz kullanımı, çocukların bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimleri üzerinde olumsuz sonuçlara zemin hazırlamaktadır (Brown, 2011). Erken çocukluk çağındaki çocuklarda dijital oyunların uzun süreli ve kontrolsüz kullanımı odaklanma sorunları ve saldırgan davranışlara (Jacobs vd., 2009), obeziteye (Sisson vd., 2010) ve uyku sorunlarına (Chassiakos vd., 2016) neden olması ile ilişkilendirilmiştir. Dijital araçların aşırı kullanımı; çocukların oyun, uyku ve beslenme düzenini olumsuz etkilemektedir, oysaki bu konular erken çocukluk dönemindeki çocukların gelişimi ve sağlığı için çok önemlidir.

Koruyucu ebeveyn tutumunun yansıması olarak, çocukların özgürce koşup oynayamamaları ve arkadaş seçimini yapamamaları gibi olaylar günümüzde sıklıkla gözlemlenir olmuştur. Hâlbuki çocuğun akranlarıyla birlikte oyun oynaması çok değerli bir etkinliktir ve hatta oyun çocukluk döneminin en önemli işidir. Bu dönemde oynanan oyunlar çocukların ufkunu açarak onlara etkin öğrenme fırsatları sunan çok değerli faaliyetlerdir (Tuğrul, 2017). Öyle ki çocuklar oyun yolu ile kendisini tanır, akranları ile iletişim kurar, işbirliği ve paylaşımlar yapar ve önemli kazanımlar elde eder. Oynadıkları oyunlar çocuklara duygularını ifade etme olanağı tanır (Sığırtmaç, 2018), yaşamındaki travmatik olaylarla ilgili kaygılarını azaltır (Yayan ve Zengin, 2018), özgüven ve yeterlik duygularının gelişimini destekler (Gündüz vd., 2017), diğer kişilere güven duygularını geliştirir (Göl-Güven, 2017; Sevinç, 2004), sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarını sağlar (Çoban ve Nacar, 2006; Gülay-Ogelman ve Erten-Sarikaya, 2014), yaratıcılık becerilerini destekler (Ayaydın, 2011), arzu edilen çok sayı ve türde davranış kazanılmasına aracılık eder (Gündüz, vd., 2017; Sevinç, 2004). Öte yandan açık havada, doğal ortamlarda oyun oynaması, arkadaşlıklar edinmesi ve sosyal becerilerini geliştirmesi gittikçe güçleşen çocuklar sosyalleşme ihtiyaçlarını internet ortamından karşılamaktadırlar (Öztekın, 2008). Coleman'ın (2012) belirttiği gibi, günümüz çocukları artık 'ağ tabanlı' bir nesildir. Bu yeni neslin en temel özelliği ağ üzerinden birbirlerine bağlanmaları, arkadaşlıklarını bu şekilde kurmaları ve pek çok işini internet yoluyla halletmesidir.

2.2. Beslenme Alışkanlıkları

Sağlıklı yetişmiş çocuklar, toplumların geleceklerinin de sağlıklı olmasının temel şartıdır. Hangi ırktan olursa ya da dünyanın hangi bölgesinde yaşıyor olursa olsun, her çocuğun öncelikli ihtiyacı sağlık ve hijyen çerçevesinde iyi bir bakım, düzenli ve dengeli bir beslenme ile birlikte sevgi, saygı ve şefkat dolu bir aile ortamıdır.

Çocukların yeterli ve dengeli beslenmeleri gelişimsel açıdan oldukça önemlidir. Çocukların beslenmesindeki amaç; normal sağlıklı büyüme ve gelişmeyi sağlamaktır. Büyüme ve gelişme, insan yavrusunun hücre aşamasından yetişkinliğe doğru, süreli ve dinamik bir değişim sürecidir. Büyüme ve gelişme deyimi hem fiziksel hem de bilişsel değişimi kapsamaktadır. Böylelikle çocuklarda fiziki büyüme kapsamında hücrelerin yapıları ve işlevleri, motor ve bilişsel becerileri ile birlikte duygusal ve sosyal gelişimi de sağlanmış olur (Küçükali, 2010).

Yetişkinlerden farklı olarak, çocuklarda enerji harcaması yetişkinlere göre oldukça yüksektir. Sürekli yeni dokuların oluşması, çocukların mineral, protein ve vitaminlere olan gereksinimini artırmaktadır (Baysal, 2012). Çocukların sindirim sistemlerinin özellikleri, almaları gereken besinlerin kendilerine hazırlanabilmesi ve belirli bir yaşa kadar kendi kendilerine yiyebilme özelliklerinin sınırlı oluşu beslenme konusunda ebeveynlerinin yardımını gerektirir (Küçükali, 2010). Dolayısıyla çocukların yeterli ve dengeli beslenmesinde ebeveynlerinin ilgi ve takipleri, aynı zamanda doğru beslenme alışkanlıklarıyla örnek olmaları oldukça önemlidir.

Çocuklarda beslenme alışkanlıkları özellikle kritik dönem olarak erken çocukluk döneminde aile etkisinde kazanılmakta ve bu kazanımlar bireyin yetişkinlik dönemine de yansımaktadır (Lioret vd., 2013). Çok sayıda koruyucu kimyasal içeriği barındırması ile sık sık gündeme gelerek, küçük çocukları büyük bir hızla kendisine çeken ve çocukların renkli ve gösterişli ambalajlarından etkilenerek tükettikleri sağlıksız gıdalar,

çocuklarda biliş ve davranış gelişimi açısından önemli sorunlara yol açmaktadır (Zembat vd., 2015). Yapılan araştırmalarda, abur cubur olarak da adlandırılan zararlı besinlerin, içeriklerindeki trans yağ nedeniyle öğrenme ve hafızaya yardımcı olan çok sayıda molekülün yanı sıra beyin sinapslarını olumsuz etkilediği (Wolpert ve Wheeler, 2008) ifade edilmektedir. Öte yandan bu tür gıdaların tüketimi arttıkça, çocukların standart testlerden aldıkları puanların azaldığı, ayrıca bu besinlerin fizyolojik etkilerinin yanı sıra psikolojik etkilerinin de olduğu ve çocuklarda sorun davranışların yaşanmasında etkisinin olduğu da araştırmalarda ortaya konulan önemli bulgular arasındadır (Tobin, 2013).

Fast food kültürü ile birlikte temel beslenme sorunlarının başında sağlıksız ve dengesiz beslenme alışkanlığının gelmesinden dolayı günümüz toplumlarında giderek artan neredeyse salgın boyutunda ve çok küçük çocuklarda bile görülmekte olan obezitenin ve obezite ile mücadelenin daha erken yaşlarda başlaması gerektiğine dair dünyada ortak bir fikrin oluştuğu ifade edilmektedir (Healty People, 2019; Oldstad, Raine ve Nykiforuk, 2014). Çocuklarda obezite oranının son yirmi yılda üç kat arttığı (Mustafaoğlu, Zirek, Yasacı ve Razak-Özdinçler, 2018) artık çocukların yürümek yerine araçla seyahat etmeyi, merdiven yerine asansör kullanmayı tercih ettikleri örneklerinden yola çıkılarak, giderek düşük fiziksel aktivite içerisinde oldukları görülmektedir. (Sisson, Broyles, Baker ve Katzmarzyk, 2010). Ayrıca dijital teknolojilerin bir getirisi olan dijital oyunlar ile çocukların hayatları da daha rutin hale gelmiş ve çocuklar günlük hayatta daha da pasif olmuşlardır (Orhan, 2019). Araştırmalar ile çok uzun saatler hareketsiz biçimde teknoloji kullanımının hayat boyu obezite ve kardiyovasküler risklerle bağlantılı olduğu ve bu bağlantının günümüzde yaygın kullanımla orantılı olarak erken çocukluk döneminden itibaren başladığı öne sürülmektedir (Bel-Serrat vd., 2013). Çocukluk çağına dijital araçların uzun süreli kullanımı ile vücut kitle indeksi artışı arasında düşük, fakat anlamlı bir ilişkinin olduğu ve ilerleyen yaşlarda çocukların daha çok kilo almasına zemin oluşturduğu belirtilmiştir (Harris, Straker, Pollock ve Smith, 2015). Sağlıklı bir gelişime sahip olabilmeleri için çocukların günde 3-4 saat fiziksel aktivite ve sosyal etkileşime gereksinimlerinin olduğu ilgili alanyazında belirtilmektedir (Mustafaoğlu vd., 2018).

Çocuklardaki yanlış beslenme alışkanlıklarının en temel nedenlerinin aile ve medya araçları olduğu ifade edilmekte (Koyuncu-Çoban, Esen-Şahin ve Güney-Karaman, 2018) ve beslenme sorunlarının aşılmasında en önemli görevin öncelikle ailelere düştüğü belirtilmektedir. Araştırmalarda anne ve babaların çocuklarının beslenmeleri konusunda eğitilmeleri gerektiğinden söz edilmektedir (Şanlıer ve Yabancı, 2002). Elbette ki sadece anne ve babaların desteği ile beslenme alışkanlıkları konusunda ki yanlışlıklar aşılamayacaktır. Bu konuda bir diğer önemli aktör ise okul öncesi eğitim kurumları ve öğretmenlerdir. Okul öncesi ve ilkökul öğretmenleri, çocuklara doğru beslenme alışkanlıklarının kazandırılmasında ve etkinlikler yoluyla çocukları hareketlendirerek sağlıklı olarak gelişimlerinin sağlanmasında önemli bir konumdadırlar (Graf ve Klein, 2011).

2.3. Teknoloji Kullanım Alışkanlıkları

Teknoloji kavramı kaynaklarda “*insanlığın hayatını devam ettirebilmek amacıyla doğaya ve toplumun ürünlerine kattığı her tür maddi yararı*” ve “*insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçler ile bunlara ilişkin bilgilerin tümü*” olarak tanımlanmaktadır (Beşli, 2007; Odabaşı, Kabakçı ve Çoklar, 2007). Teknolojik aletler gündelik yaşantının her alanında daha açık bir ifadeyle eğitim, iletişim ve eğlence amaçlı, ev işlerinde, kişisel bakımda, sağlık ve ulaşım gibi insan yaşamı ile ilişkili temel alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Dijital neslin bir üyesi olarak dünyaya gelen (kendileri aktif teknoloji kullanıcıları olmasalar dahi) çocuklar için dijital teknolojiler yaşamlarının ilk anlarından itibaren kullanılmaya başlanmaktadır. Günümüzde pek çok ebeveyn henüz doğmamış çocuklarının ultrason görüntülerini sosyal ağlarda paylaşmaktadır (Leaver, 2015). Bu ortamda büyüyen günümüz çocuklarını kısa, orta ve uzun vadede nelerin beklediği, dijital teknoloji kullanım alışkanlıklarının tüm yaşamlarını ne yönde etkileyeceği konuları araştırmalarda çeşitli boyutlardan ve açılardan tartışılmaktadır (Altun, 2019; Aral ve Keskin, 2018; Brosh, 2018; Lauricella vd., 2014; Palaiologou, 2016). Günümüz çocuklarını “dijital yerliler” olarak tanımlayan Prensky (2001), internetin, mobil telefonların ve anlık mesajlaşmaların dijital yerlilerin yaşamlarının önemli bir parçasını oluşturduğunu ifade etmektedir. Çok küçük yaşta çocuklar bile internette gezinerek yaşlarına uygun olan ya da olmayan içerik, oyun ve uygulamalara erişmektedir (Harrison ve McTavish, 2018).

Dünyada masaüstü ve dizüstü bilgisayarların satış oranları düşerken tabletlerin ve özellikle de akıllı telefonların satış oranları giderek artmaktadır. Bazı ülkelerde yapılan araştırmalar mobil teknolojilerle ilk etkileşimin bebeklik dönemine indiğini göstermektedir. İngiltere’de yapılan bir araştırma ile 3-8 yaş aralığındaki çocukların beşte birinden fazlasının tabletleriyle erişim sağlayarak haftada 6-7 saat internet

kullandıkları ve dijital oyunlar oynadıkları belirlenmiştir. Amerika’da yapılan bir araştırmada ise erken çocukluk dönemindeki her beş çocuktan birinin neredeyse her gün tablet ve akıllı telefon üzerinden dijital oyun oynadıkları bu kullanımlarının da zamanla arttığı ve ortaya çıkarılmıştır. Diğer yandan dijital oyunların dijital araçlarla gerçekleştirdikleri diğer etkinlikler içerisinde birinci sırada olduğu vurgulanmıştır (Güler, Şahinkayası ve Şahinkayası, 2017). TÜİK, 2018 yılı hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonucunda elde edilen veriler incelendiğinde, hanelerin %83,8’ünün internete erişim imkânının olduğu görülmektedir. Tüm bu istatistikler değerlendirildiğinde, internet kullanım oranlarında ve dijital teknolojilere sahip araçlar edinme oranlarındaki artış ile doğru orantılı olarak, özellikle küçük yaştaki çocukların da geçmiş yıllara kıyasla çeşitli amaçlarla internete erişiminin ve internet kullanımının arttığı söylenebilir (Ergüney, 2017).

Postman (1995), günümüzde neredeyse yok olan değerli bir çocukluk ögesinin de oyun olduğunu söylemektedir. Sokak oyunları günümüzde giderek ortadan kaybolmakta, hatta çocuk oyunları fikri ve çocukların sokakta oyun oynaması düşüncesi dahi zihnimizden giderek silinmektedir. Bu oyunların yerini ise ev ortamında çocuk oyunları olarak sunulan ve çoğu zaman içeriğine dikkat edilmemiş ve pedagojik açıdan denetlenmemiş dijital oyunlar almaktadır. Dijital teknoloji kullanımının küçük çocuklar üzerindeki olumsuz etki ve riskleri bağlamında ele alınması gereken bir diğer önemli konu ise bilgisayar teknolojilerinin gelişimine paralel bir seyirde gelişme gösteren dijital oyunlar konusudur, özellikle 2000’li yılların başından bu yana artışta olan dijital oyun çeşitliliği ve yükselen kullanım grafiği ile beraber, bu oyunların kullanıcılarında zamanla sanal ile gerçeklik arasındaki ayrımında yitirmeye başladığı araştırmalarda ifade edilmektedir (Açıkgöz ve Yalman, 2018). Dijital oyun oynama yaşının küçük yaşlara kadar inmesi ve küçük çocukların genellikle taklit ederek öğrendikleri düşünülürse, öncelikle çocuğun erişim sağladığı oyununun içeriği ve oynama zamanı ve ne kadar süre ile oynadığı oldukça önemlidir ve ebeveynler tarafından ciddiylet üzerinde durulması gereken en önemli değişkenlerdir (Akçay ve Özcebe, 2012). Araştırmalar bu konuda ebeveynlerin dikkatli olmadıkları durumda ne gibi sonuçlar ile karşılaşacakları yönünde çeşitli değerlendirmeler sunmaktadır. McNeill ve arkadaşları tarafından (2019) gerçekleştirilen bir araştırmada, kontrolsüzce erişilen dijital içeriğin ve saatlerce oynanan dijital oyunların çocukları bilişsel ve psikososyal yönden olumsuz etkilediği anlaşılmıştır. Başka araştırmalarda da kontrolsüzce erişilen dijital oyunların çocuklarda dikkat becerileri ve öz düzenleme becerilerinin gelişimini olumsuz etkilediği yanı sıra çocukların davranışlarını kontrol edememelerine de yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır (Radesky, Schumacher ve Zuckerman, 2015). Dijital oyunlar, videolar vb. kurguların henüz doğru ve yanlış ayırt edemeyecek yaşta olan çocuklara aşılacağı davranış kalıpları, sunduğu şiddet kültürü ve çocukta yarattığı kültürel dezenformasyon bilinen en önemli risklerinden bazılarıdır. Çoğu zaman masum olarak gösterilen bu dijital içeriklere gizli veya açık şekilde yerleştirilen; dil, ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve şiddet öğelerinin irdelendiği ve bu öğelerin çocukların bilişsel düzeylerini etkileyebilmek amacıyla ne ölçüde ve nasıl kullanıldığını ortaya koymayı amaçlayan araştırmalarda, dijital oyunların içeriğinde barındırdığı tüm bu olumsuz öğeleri normalmiş gibi göstererek çocukların bilinçaltına yerleştirdiği ifade edilmektedir (Açıkgöz ve Yalman, 2018; Demir ve Şahin, 2017). Konu sosyal medya yönüyle irdelendiğinde; araştırmalarda sosyal medyaya yoğun şekilde maruz kalan çocukların dünyayı sosyal medyada gösterildiği gibi gerçeğin doğru bir yansıması olarak algılayacağını öngörülmektedir (Dursun, 2019; Sramova ve Pavelka, 2017). Bu çarpıcı durumların eğitim ortamlarına yansıması ise kaçınılmaz bir sonuçtur. Araştırmalar konunun bu yönüne yeterince değinmemektedirler. Dijital dönüşümün baş aktörü günümüz çocuklarının kendilerini ciddi manada etkileyen dijital dünyayı okul sürecine taşımamalarını beklemek imkansızdır.

Yaşanan hızlı gelişmeler, toplumun eğitim dünyasından beklentisini de değiştirmiştir. Küçük yaşlara kadar inen özellikle dijital teknoloji kullanımı ve bu araçlar ile erişilen internet, eğitim alanında bir fırsat arayışına yol açmıştır (Güler vd., 2017). İnternet, bir teknolojidir ve okul öncesi dönemde de “bilgi edinmek”, “eğitim desteği almak”, “okul öğrenmelerini pekiştirmek”, “video izlemek ve “oyun oynamak” gibi başlıca amaçlarla kullanılmaktadır (Öngöz, 2018). Oynama, keşfetme ve öğrenme için bilgiye erişim noktasında çok fazla fırsatlar sunan internet teknolojilerinin doğru kullanımının çocuklara olumlu katkısı olabilir. Erken çocukluk döneminde dijital teknolojilerin doğru kullanımı, çocuklarda problem çözme, yaratıcılık ve öz güvenlerinin gelişiminde, eğlenceli vakit geçirmeleri konusunda etkili olabilir (Aktaş-Arnas, 2019; Ergüney, 2017). İnternet erişimi ile çocukların yüksek kaliteli eğitim programlarını izlemeleri; öğrenme, akademik başarı ve okul bağlılıkları üzerinde pozitif etkiler yaratabilir (Kirkorian, Wartella ve Anderson 2008). Teknolojik araçlar doğru kullanıldığında çocukların öğrenme ve gelişimlerini destekleyebilir ve çocuğun okula hazır hale gelmesinde faydalı olabilir (Fox ve Schirmacher, 2012). Ancak diğer taraftan gelişen teknolojinin bir ürünü olan dijital ekran kullanımının çocukların gelişim alanları üzerindeki etkisine yönelik yapılan çalışmalarda farklı bulgular ortaya koyulduğu görülmektedir. Bu teknolojilerin, kullanım durumlarına göre

değişkenlik göstermekle birlikte; literatürde çocukların dil, matematik, görsel zeka ve psikomotor gelişimleri üzerine olumlu; fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişim alanlarına bir takım olumsuz etkilerinin olduğunu belirten sonuçlara ulaşan araştırmalar bulunmaktadır (Jackson, Eye, Fitzgerald, Witt ve Zhao, 2011; Li, Atkins ve Stanton, 2006; Wu vd., 2014). Bu olumsuz etkilerden korunabilmesi için ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocukların bilgisayar ve internet aracılığıyla ulaşarak kullandıkları programlarda; çocuğun yaş ve gelişim seviyesine uygun olup olmadığı, içeriğinin görsel niteliği, programda kullanılan dil, hangi amaç ve kazanımlara ulaştırmayı hedeflediği gibi konular üzerinde dikkatle durmaları ve seçici olmaları gerekmektedir (Kol, 2019; Sayan, 2016). Teknolojinin eğitim amaçlı kullanımında sözü edilen noktalara dikkat edilmediğinde bazı sorunlar ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (Sayan, 2016). Diğer yandan teknolojiyi çocuklardan tamamen uzaklaştırmak ya da üst düzey bir kontrol ile sınırlandırmak mümkün olamayacağına göre, ailelere ve eğitim kurumlarına, internetin sadece, iyilik, güzellik ve eğlence içermediğini onlara öğretmek; interneti, doğru ve bilinçli kullanmaları noktasında onları eğitmek görevi düşmektedir.

Çocukların dijital araçları daha yoğun olarak okul sonrasında ev ortamında kullanmalarından dolayı durum ebeveynler açısından değerlendirildiğinde; tablet, telefon vb. dijital araçların aileler tarafından çocukları oyalama aracı olarak kullanıldığı, çocuğa ödül ve ceza uygulamalarında başvurulduğu araştırmalarda vurgulanmaktadır (Özkan, 2017; Özsoy ve Atılgan, 2018). Ayrıca ebeveynlerin uzun saatler çocuklarının dijital teknoloji kullanımlarında umursamaz davrandıkları hatta sorumluluklarından kaçma noktasında fırsat olarak değerlendirdikleri, internet teknolojileri konusunda bilgi eksiklerinin olduğu (Karademir-Coşkun ve Filiz, 2019) ve ebeveynlerin davranış eğitiminde ödül ya da ceza olarak her iki durumda da tablet vb. teknolojik araçları kullanmaları, çocuklar açısından bu araçların kullanımını pekiştirdikleri araştırmalarda ortaya konulmuştur (Chaudron, 2015).

2.4. Aile Yapısı ve Aile İçi İletişimde Değişkenlik

Aile, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içerisinde bulunduğu ve yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır (Bayer, 2013). Toplumun sahip olduğu değer yargılarının, normatif kurallar ve sosyalleşmenin en ciddi ve yoğun olarak yaşandığı toplumsal yapı olan aile, çocuğun hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Yavuzer (2012), ailelerin çocukların toplum tarafından kabulünde, karşılaştığı veya karşılaşılabilecek problemlere çözüm bulmasında, yetenek ve karakterinin ortaya çıkmasında yardımcı olduğunu belirtmiş yanı sıra çocuğun yaşamında başarılı olabilmesi için yönlendirici bilgiler vererek ve topluma ait tutum ve davranışları aşılayarak çocuğa güven duygusunu kazandırdığına, çocuğun ahlaki davranışların kazanması ve sosyalleşebilmesi için de model olduğuna değinmektedir.

En küçük sosyolojik birim olarak tanımlanan aile, dünyaya gelen çocukların aidiyet duygusunun tatmini, bireysel ve sosyal kimliğinin gelişimi, fiziksel, psikolojik, sosyal ve ruhsal gelişimi üzerinde son derece etkili olurken, bu süreç içerisinde aynı zamanda sosyal değer ve normların kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayarak, çocuğun topluma uyumlu bir birey olmasında son derece etkili olmaktadır (Çağdaş, 2011; Yörükoğlu, 2015). Ancak bu denli önemli görevleri olan aile yapısı, bazı koşullarda kendi içerisinde sorunlar da barındıran bir birim olarak nitelendirilebilir (Açıkgöz, 2014). Aileyi etkileyen her olayın, uzun ya da kısa vadede çocuğu mutlaka etkileyeceği düşünülmektedir. Aile sistemini etkileyen olumsuz durumların, çocuğun gelişimine de olumsuz şekilde yansıma olasılığı bulunmaktadır. Aileyi etkileyen etmenler incelendiğinde; aile içi ilişkiler, ebeveynler ve çocukları arasındaki sevgi bağı, ebeveynlerin sergiledikleri tutumlar, ebeveynlerin eğitim durumları, ailenin sosyoekonomik düzeyi ve aile bütünlüğünün çocuklar üzerinde birincil olarak etkili olduğu vurgulanmaktadır (Aral ve Yurteri, 2012).

Bir sosyal kurum olarak ailenin değişen yapısı ve rolü açısından yoğun çalışma temposu vb. sebepler ile ebeveynler artık evde daha az bulunmakta ve bunun sonucunda aile ortamında çocuklar yeterli derecede ilgi görememektedir. Geleneksel aile yapısından modern aile yapısına geçişte en çok göze çarpan değişim olan annelerin de yoğun olarak çalışma hayatına katılmasıyla devreye çocukların akranlarıyla buluştukları ve gelişimlerini en sağlıklı ve doğal bir şekilde sürdürebilecekleri bir ortamı sağlayan okul öncesi eğitim kurumları girmektedir (Bayer, 2013; Güleş, 2013). Dolayısıyla çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren eğitim ortamlarına katılarak, anne ve babanın gözü önünden uzaklaşmaktadır. Öte yandan özellikle 0-3 yaş arasında anne ile sağlıklı bir sevgi bağı kuramayan çocuklar da temel güven duygusunun gelişimi zedelenmektedir. Çocukların hayatında oldukça önemli bir yer tutan annelerin, okul öncesi dönemde çocuklarıyla yeterince ilgilenememesinden dolayı ortaya çıkan sevgi, ilgi ve bakım eksikliği okul öncesi eğitim ortamlarında çocuğun sorun davranışlar sergilemesine neden olmaktadır (Razon, 2006). Araştırmalarda çocukların okula

uyum sorunları yaşamaları üzerinde ebeveyn ilgisi ve desteğinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Correia ve Marques Pinto, 2016). Okul öncesi eğitim ortamlarına ve ardından ilköğretim sürecine katılan çocukların ilk sosyalleşme deneyimlerini aileleri ile yaşamalarından dolayı akran ortamında yaşamaya başladıkları sosyalleşmeler bu deneyimlerin üzerine yapılandırılmakta, çocuğun aile ortamında yaşadığı olumsuz deneyimler ise öncelikle okul ortamında başlamak üzere kimi zaman tüm yaşamını etkileyen iletişim sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir (Perry ve Szalavitz, 2014). Ailelerin sosyoekonomik durumları da çocuklar üzerinde etkilidir. Ailelerin sosyoekonomik durumları ile bağlantılı olarak, çocukların yaşam alışkanlıkları, tüketim ve teknoloji kullanım alışkanlıkları şekillenmektedir. Araştırmalarda alt sosyoekonomik düzeydeki mahallelerin sokaklarında ve okulların bahçelerinde, orta ve üst sosyoekonomik düzeydekenden daha fazla oyun oynayan çocukların varlığı gözlemlenmiştir. Bu araştırmaların sonucu ailelerin ve yaşanan çevrenin sosyoekonomik durumunun çocukların yaşam alışkanlıkları ve kültürüne olan etkisini ortaya koymaktadır (Paxson ve Schady 2010).

Aile yapısı ve aile içi iletişimi etkileyen bir diğer durum ise tek ebeveynin bulunduğu, parçalanmış ailelerdir. İstatistiklere göre her yıl tek ebeveynli çocukların sayısı artmaktadır. TÜİK (2018) verilerine göre, Türkiye’de evlenme oranı bir önceki yıl olan 2017 yılına göre, %2.9 oranında azalırken, boşanma oranları % 10.9 artmıştır. Ailenin varlığı, bütünlüğü ve işlevlerini yerine getiriyor olması çocuklar için çok önemlidir. Boşanmaların artması ile aile yapısının bozulması ve parçalanması çocukları olumsuz etkileyebilmektedir. Boşanma veya parçalanma durumuna gelen ailelerde, çocukların güvensizlik duygusu artmakta ve çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkisi zedelenmektedir (Karakaya, 2018). Ailenin dağılması erken çocukluk dönemindeki çocukların kolaylıkla kavrayıp kabullenebileceği bir durum değildir. Özellikle çocuklar anneleri ile yaşıyorsa babayı kaybetmenin korkusunu anneye aşırı bağlanarak gidermeye çalışmaktadır. Çocuklarda bu davranışların yanı sıra sürekli ağlamalar, öfke nöbetleri şeklinde kendini gösteren panik durumu, huysuzluk, saldırganlık (Çetinkaya, 2018), hırçınlık ve tedirginlik gibi davranışlar (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009), öğrenme sürecini olumsuz etkileyen dikkat dağınıklığı ve güdülenme sorunları (Akgül, 2018) gözlemlenebilmektedir. Alanyazın incelendiğinde, ailenin parçalanması sonucu tek ebeveynli olarak büyüyen çocukların akranlarına göre daha fazla saldırganlık, öfkeli davranışlar ve suç içeren davranışlar sergilediklerini ortaya koyan araştırmalar görülmektedir (Çetinkaya, 2018). Bir çocuğun sağlıklı bir kişilik ve ruh yapısı geliştirmesinde en önemli ve vazgeçilmez unsurun anne baba sevgisi ve ilgisi olduğunu söyleyebiliriz.

Erken çocukluk döneminde, anne ve babanın birlikte ortaya koyduğu tutum ve davranışlar ailesel faktörler olarak çocuğun tüm alanlarda gösterdiği gelişim düzeyi üzerinde oldukça etkilidir. Ailenin tutum ve davranışı çocuğun; uyumlu-uyumsuz, etken-edilgen, bağımlı-özerk, içe dönük-dışa dönük olması gibi temel karakter özelliklerini önemli ölçüde belirlemektedir (Gülaçtı, 2012). Günümüzde, doğum oranlarındaki azalmayla birlikte hanelerdeki çocuk sayısı azalmış, diğer yandan aile içinde çocuklara verilen değer ise bir hayli artmış ve ebeveynler çocuklarını koruma çabası içine girmişlerdir. Ebeveynlerin çocuklarının üzerine bu denli titremesi ise çocukların davranışlarının aşırı sınırlandırılmasıyla sonuçlanmıştır (Staempfli, 2009). Bu nedendir ki okula yürüyerek ya da bisikletle gitmek çok eskilerde kalmış, hatta ebeveynlerde aşırı bir koruma içgüdüsünün hâkimiyetiyle okul çok yakın dahi olsa çocukların okula mutlaka bir okul servisiyle taşınması gerektiğine dair düşünceler ortaya çıkmıştır. Ebeveynler, doğal yaşamdan kopuk yaşayan çocuklarını apartman yaşamının arındırılmış ortamında, giderek her şeyden koruma ihtiyacı duyar hale gelmişlerdir (White, 2004).

Günümüz şartlarından dolayı anne ve babalara çok daha büyük görevler düşmektedir. Özellikle bugünün çocukları, ebeveynlerinden daha fazla duygusal ve sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan durum değerlendirildiğinde, ebeveynlerin de yardıma ihtiyaçları vardır. Anne ve babaların yirmi birinci yüzyılda yaşanan değişimlerden ve bu değişimlerin çocuklar üzerindeki etkileri ile dijital dönüşümler konusunda artık daha fazla bilinçli olmaları gerekmektedir. Aileler, çeşitli nedenlerle çocuklarına dijital araçları kullanımları noktasında yol göstermede yetersiz kalabilmektedirler. Bunun yanı sıra çocuklarının dijital araçları problemlili kullanımları durumunda, hangi aşamada ve nasıl müdahale edeceklerini de bilememektedirler (Aral ve Doğan-Keskin, 2018; Toran vd., 2016; Şalcı, Karakaya ve Tatlışme, 2018). Ebeveynlerin bu olaylarda bilinçsizce vereceği tepkiler çocukların sosyal-duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca teknolojiyi tamamen çocuklardan uzaklaştırmak ya da aşırı bir kontrol mekanizması geliştirmek de doğru bir yaklaşım değildir. Teknolojinin doğru ve etkin kullanımında ebeveynlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Ayrıca ebeveynler teknolojiyi doğru kullanım konusunda da çocuklarına doğru rol model olmalıdır. Bu bağlamda ilgili alanyazın incelendiğinde okul öncesi çocukların teknoloji kullanım alışkanlıkları ile anne ve babalarının teknoloji kullanım alışkanlıkları arasında benzerlikler olduğunu, çocukların teknoloji kullanım

süreleri üzerinde anne ve babaların teknoloji kullanımına yönelik yaklaşımlarından çok çocukların doğrudan gözlemleyebildiği teknoloji kullanım alışkanlıklarının etkili olduğunu ortaya koyan araştırmalara rastlanılmıştır (Kaya, 2018). Ayrıca alanyazında okul öncesi çocukların anne babalarının bilgisayarda oyun oynamaları ile orantılı olarak kendilerinin de oyun oynama oranının arttığı, okul sonrası evde dijital oyunlar oynadıkları, oyun oynama sürelerinin hafta sonu çok arttığı, çoğu ebeveynin çocuklarının dijital oyunlar oynamasına sınırlama getirmesine rağmen çocuklarının şiddet içerikli oyunları oynamalarına engel olamadıkları sonuçlarına ulaşan çalışmalara rastlanılmıştır (Akçay ve Özcebe, 2012).

Anne ve babalar çocuklarına ekranların yerine önerebilecekleri doğru alternatifler sunabilmek bir yana, kendilerini ekranlardan alıkoyacak iradeyi dahi göstermekte zorluk yaşamaktadırlar (Ertemel ve Aydın, 2018). Bu bağlamda ailelerin de yardıma ihtiyaç duyduklarını söyleyebiliriz. Ebeveynler hem çocuklarını dijital dünyanın zararları konusunda hem de barındırdığı pek çok faydaları konularında yaşadıkları dijital ikilemler ile baş etmede ve doğru kararlar verebilme konularında desteklenmelidir (Survey Report 1, 2018). Öte yandan çocuklarına olumlu dijital davranış modeli oluşturan ve dijital araçların kullanımında yasaklayıcı bir tutum yerine çocuğu da sınır koyma sürecine dahil eden ebeveynlerin, dijital dünyanın çocuklar üzerindeki olumsuzlukları ile baş etmede daha başarılı oldukları, konu ile ilgili yürütülen projelerin sonuçlarında açıklanmıştır (Livingstone ve Blum-Ross, 2016). Diğer yandan Goodwin (2018), bu konuda tekno suçluluk kavramını öne sürmüştür. Bu kavrama göre çocuk ve teknoloji ilişkisine dair doğru ve istikrarlı bilginin yetersizliği ebeveynler arasında ahlaki bir paniğe yol açmakta ve bu durum da pek çok ebeveynde utanç duygusu yaratarak çocuk ve ebeveyn arasındaki iletişimi olumsuz etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda ebeveynlerin çocuklarının dijital araçları kontrollü kullanımları için kurallar koydukları, çocukların bu kurallara verdikleri tepkiler sonucunda ebeveynlerin onlarla konuşup zararlarını anlatma, ceza verme ve kızma vb. yollar benimsedikleri yanı sıra çocuklarına doğru model olmak için de çocuğun yanında kullanmama, kullandığında da teknolojik araçların gerektiğinde kullanılmasının önemini anlatma gibi stratejiler izlediklerini ortaya koymuşlardır (Avcı, 2021).

3. DEĞİŞEN ÖĞRENCİ ÖZELLİKLERİNİN EĞİTİM ORTAMLARINA YANSIMASI

İçinde bulunduğumuz yirmi birinci yüzyılda, çocuklar siber dünyanın içine doğmakta ve doğar doğmaz da dijital teknolojiler ile karşılaşmaktadır. Yirmi birinci yüzyıl çocuklarını Pedro (2006) “*yeni bin yılın öğrencileri*”, Prensky (2001) ise “*dijital yerliler*” olarak tanımlarken ilgili alanyazın incelendiğinde dijital teknolojilerle büyüyen öğrencileri tanımlayan birbiri ile benzeşen anlamlarda kullanılan pek çok isim görülmektedir. Bu isimlerden bazıları; “*Millennials, Digital Natives, Net Generation, the Gamer Generation, Next Generation, N-generation, Cyber Kids, Homo Zappiens, Grasshopper Mind, Kristal nesil, internet kuşağı veya i-kuşak, yeni sessiz kuşak, Google kuşağı, .com*” kuşağı şeklindedir (Adıgüzel, Batur ve Ekşili, 2014; Berkup 2014; Pedro, 2006; Vogel, 2015). Alanyazında bu kuşak için “dijital nesil” kavramı yukarıda sıralanan isimlere göre daha sıklıkla kullanılmaktadır. Dingli ve Seychel (2015), Prensky (2001), tarafından yapılan dijital dünyaya doğmamış ancak kullanabilen ve faydalanabilen dijital göçmenler ve dijital becerilere sahip 1980 ve sonrasında doğan dijital yerliler olarak yaptığı ayrımı biraz daha derinleştirerek, dijital yerlilerin hala büyüyor olduklarını belirtmekte, ikinci nesil yerlilerin de dijital vatandaşlar olarak dijital nesli oluşturdukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda dijital nesli ve özelliklerini tanımlayan ve birtakım öngörülerde bulunan araştırmalarda, dijital nesli anlayıp, doğru değerlendirmenin bir önceki kuşak olan dijital neslin anne ve babalarını anlamaktan geçtiği vurgulanmaktadır (Kural, 2013).

Yeni bin yılın öğrencilerinin; dijital araçların dilini keşfederek dijital dünyanın izinden giden (Bennett, Maton ve Kervin, 2008; Dursun, 2019), yaparak yaşayarak öğrenen, birden fazla işi aynı anda yapabilen (multitask) (Günüç, 2011; Karabulut, 2015), odaklanma süreleri kısa (Pedro, 2006), oynadıkları dijital oyunların etkisiyle hızlı eylem/hızlı tepki alışkanlıklarını gerçek dünyaya da taşıyan, iletişimde ve ilişkilerde sabırsız (Prensky, 2001a), sanal ortamda geniş bir sosyal çevreye sahip ancak gerçeklikte çoğunlukla yalnız, grafik öğelerini metin öğelere tercih eden (Atak, 2016), dijital kaynakları, kâğıda basılı kaynaklara tercih eden (Şahin, 2009), verilen bir metni okuma sırasında bir düzen takip etmek yerine metin içerisinde serbestçe gezinerek okumayı tercih eden ve eğitimden beklentileri yüksek bireyler oldukları çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir (Aral, Doğan Keskin, 2018; Kavalcı ve Ünal, 2016; Oyman, Orkun ve Turan, 2013; Sanıyer, 2015; Seferoğlu, 2014). Teknolojiyi yaşamının çok önemli bir parçası olarak görüp, zamanlarını internette geçirmeyi seven bu nesil, ayrıca çevresinden anında dönüt isteyip beklemeye de tahammül edememektedir (Bolat, 2017; Cameron, 2005; Prensky, 2009; Prensky, 2001; Şahin, 2010).

Prensky’e göre (2001), yeni neslin düşünme örüntüleri de değişen çağ ile birlikte değişmiştir. Dijital teknolojiler ile büyüyor olan, hızlı ve devamlı internete bağlanma imkânına sahip dijital nesil, dijital

öğrenenler olarak da tanımlanmakta ve daha önceki nesillere göre daha farklı öğrenme stillerine ve tercihlerine sahip oldukları düşünülmektedir (Ardıç ve Altun, 2017; Carrier vd., 2009; Kılınç, 2016). Dijital nesil, daha önceki nesillerde gözlemlenen ardışık öğrenme anlayışı yerine daha hipermetin (etkileşimli, çoklu ortam) öğrenme biçimlerine sahiptir (Günüç, 2011). Onlar için sorgulama, keşfetme ve öğretmen yerine öğrenme merkezli eğitim önemlidir. Ayrıca kendilerine sıkıcı gelen geleneksel öğrenme yöntemleri yerine deneyimleyerek, eğlenerek öğrenmeyi tercih etmektedirler (Combes, 2006). Uyarıların fazlalığının doğurduğu odaklanma ve dikkatlerini toplama konusundaki sorunlarının yanı sıra geçmiş kuşaklara göre otorite kavramını arka plana atmaları dijital nesil için farklı eğitim modellerinin geliştirilmesi gerektiğini düşündürmektedir (Oyman, Orkun ve Turan, 2013; Sanıyer, 2015). Öğrenme tarzları alışılanın dışında olan ve teknoloji ile içli dışlı olan bu çocukların aynı anda pek çok işe odaklanabilen farklı zihin yapılarına sahip oldukları açıktır (Ardıç ve Altun, 2017). Bilişsel yapıları dizgiselden çok paralele (eşzamanlı) benzetilmektedir. Bu bağlamda eğitim ortamlarındaki geleneksel düz düşünme süreçleri teknoloji etkisinde gelişmiş zihinlere sahip bu çocukların öğretme-öğrenme sürecine uyumlarını zorlaştırmaktadır (Dalkıran, 2018).

Bilginin çoklu akışını, tümevarımcı akıl yürütme yolunu, içerikle sıklıkla ve anlık etkileşimi tercih etmelerinin yanı sıra görsel okuryazarlıklarının güçlü olmasının günümüz okul öncesi öğrencilerinin geleneksel öğrenmeye karşı direnç göstermelerine neden olduğu araştırmalarda belirtilmektedir (Bilgiç, Duman, Seferoğlu, 2011; Güler, Şahinkayası ve Şahinkayası, 2017; Teo, 2013; Oblinger, Oblinger ve Lippincott, 2005). Okul öncesi eğitimde, geleneksel öğrenme yöntemleri yerine, dijital hikayeler, animasyonlar, eğitici oyunlar ve uygulamalar gibi yenilikçi yaklaşımların ve dijital teknolojilerin çocukların dil, okuma yazma, matematik ve fen alanlarındaki öğrenmelerini artırma olanağını sağladığı kaynaklarda ifade edilmektedir (Aktaş-Arnas, 2019; Palmer, 2015; Daugherty, Dossani, Johnson ve Oğuz, 2014). Özetle, özellikle bu kuşak çocuklarının bir özelliği olan okuyarak değil de izleyerek öğrenmeyi tercih etmeleri, okul öncesi dönemdeki çocuklarda da algılama ve öğrenme modellerinin görsel olarak tasarlanması ihtiyacını doğurmuştur. Diğer yandan okul öncesi eğitim programının 21. yüzyıl gerçekleri ve değişen öğrenci özelliklerinin dikkate alınarak güncellenmesi de bir diğer gerçekleştirilmesi gereken çalışmadır.

Günümüz çocuklarının motivasyon süreleri dijital cihazları kullanma süresi ile eşdeğer olmaya başlamıştır. Özellikle son on yıl içerisinde çocukların dijital teknolojilere erişimi ve kullanımı giderek artmış ve çocuklar günlerinin önemli bir bölümünü bilgisayar, akıllı telefon, tablet gibi teknolojik araçlara ayırmaya başlamışlar, sürekli bir internet erişimi içerisinde olabilmişlerdir (Ulusoy ve Bostancı, 2014). Dolayısıyla artık üzerinde durulan konu, çocukların dijital teknolojilere erişim ve kullanımları değil; nasıl, hangi amaçlarla kullandıkları ve bu kullanımdan nasıl etkilendiğidir (George ve Odgers, 2015). Teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler ve yaygın kullanımdan dolayı erken çocukluk döneminde bulunan çocuklar teknoloji ürünlerine geçmişte olduğundan çok daha kolaylıkla ulaşıp, kullanarak teknolojik araçların olumlu ya da olumsuz tüm etkilerine artan şekilde maruz kalmaktadırlar (Parnell ve Barlett, 2012). Bu durumun sonucunda çocukların tüketim alışkanlıklarından (Howie, Coenen, Campbell, Ranelli ve Straker, 2017), dünyayı algılama biçimlerine ve bilişsel gelişimlerine (Oruç vd., 2011; Ulusoy ve Bostancı, 2014), kaba ve ince motor gelişimlerinden (Zehir, vd., 2019), iletişim (Kutner ve Olson, 2008) ve sosyalleşmelerine (Rosen vd., 2014) kadar pek çok alanda dijital teknolojilerin etkisini görebilmek mümkündür.

Çocukluk döneminde teknolojik araçların doğru kullanılmamasının çocuklarda bazı fiziksel, zihinsel ve psikolojik problemlerin ortaya çıkmasına neden olduğu bilinmektedir. Çocuklarda sosyal duygusal gelişimde ortaya çıkan problemler ile birlikte sosyal becerilerle ilgili sorunlara, toplumdan izole olmaya ve bunun sonucunda da yalnızlaşmaya yol açtığı yanı sıra izlenen şiddet içerikli unsurların çocuklarda saldırgan davranışlara neden olduğu ifade edilmektedir (Karademir-Coşkun ve Filiz, 2019; Mustafaoğlu vd., 2018). Dijital teknolojilerin sınırsız kullanımının da bağımlılık gibi olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına zemin oluşturduğu görülmektedir (Bayraktar, 2013). Dahası psikolojik olarak depresyona ve uyku bozukluklarına; fiziksel olarak obezite, tembellik, uyku haline; zihinsel olarak ise dikkat toplama ve sürdürme konusunda sorunlara neden olduğu araştırmalarda sıklıkla ifade edilen diğer olumsuz sonuçlardır (Nunez-Smith, Wolf, Huang, Emanuel ve Gross, 2008). Yukarıda sıralanan bu olumsuz sonuçlar, çocukların uzun saatlerini geçirdikleri okul ortamına çoğu zaman uyum ve davranış sorunları şeklinde yansımaktadır. Daha açık bir ifadeyle, erken çocukluk dönemindeki çocukların uzun süreli tablet ve telefon kullanımı ile ortaya çıkan anksiyete (kaygı bozukluğu) ve uyku sorunları eğitim sürecine dikkat ve güdülenme sorunları şeklinde; şiddet içerikli görseller, videolar ve oyunlar saldırganlık ve şiddet içeren davranışlar şeklinde; kontrolsüz kullanım sonucu ortaya çıkan bağımlılık sorunu, çocukların öğretmeni ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde iletişim sorunları olarak ve uzun süreli ekran kullanımı ise göz kontağında azalma, öğrenmede güçlük, yönergeleri

anlayamama gibi sorun davranışlar olarak yansımakta eğitim-öğretim sürecinin niteliğini etkilemektedir (Nunez-Smith vd., 2008; Kol, 2019; Sayan, 2016).

Ayrıca tablet ve bilgisayar kullanımının artışı, henüz gelişme çağındaki çocuklarda kas-iskelet sistemlerinde problemlere, vücudun en çok boyun, omuz, bel ve sırt bölgelerinde ortaya çıkan çeşitli sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Mustafaoğlu vd., 2018). Çocukların dijital cihazlar vasıtasıyla birbirleriyle iletişim kuruyor olmaları da sanal dünya ile gerçek dünya arasında ne ölçüde güçlü bağ kurdukları konusunda birçok soru işareti oluşturmaktadır. Küçük yaşlarda sanal dünyada çok zaman geçiren çocuklarda sanal dünya-gerçek dünya ayırımı yapma konusunda netliği yitirme gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. İzledikleri filmler, videolar ve oynadıkları dijital oyunlardan sonra hayatı simülasyon olarak algılayan çocukların sayısı da gitgide artış göstermektedir (Türkkorkmaz, 2017). Tüm bu verilerden hareketle sonuç olarak, ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocukların teknolojik araçları kullanımları konusunda yapılan uyarılara dikkat etmesi, bilinçli davranması, gerekli ve yeterli yönlendirmeleri yapması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, B. (2014). “Çalışan annelerde başa çıkma stratejilerinin aile çatışması üzerindeki etkileri: Zonguldak örneği”, Yayınlanmamış doktora tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Açıkgöz Yiğit, F. & Yalman, A. (2018). “Dijital Oyunların Çocukların Kişilik Ve Davranışları Üzerinde Etkisi: GTA 5 Oyunu Örneği”, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 163-180. Doi: 10.31123/akil.454283.

Adıgüzel, O., Batur, H.Z. & Ekşili, N. (2014). “Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19): 165-182.

Ağlargoç, F. (2017). “Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış” H. Hicret Özkoç ve E. Bayraktaroğlu (Ed.), Kuşaklar arası sosyal medya içinde (s.173-202), Ankara, Nobel Yayınevi.

Akçay, D. & Özcebe, H. (2012). “Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerini bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi”, Çocuk Dergisi, 12(2): 66-71. Doi:10.5222/j.child.2012.066.

Aktaş-Arnas, Y. (2019). “Üç-altı Yaş Grubu Çocuklar için Sınıf Tasarımı ve Düzenlenmesi” Y.Aktaş Arnas (Ed.), (2. Baskı), Çocuk Merkezli Öğrenme Ortamları: Okul Öncesi Çocuklar için Bir Okul Tasarla içinde, ss. 301-351, Ankara, Pegem Yayınları.

Altun, D. (2019). “An investigation of preschool childrens’s digital footprints and screen times and of parents sharenting and digital parenting roles”, International Journal of Eurasia Social Sciences, 10(35): 76-97.

Alyakut, Ö. (2020). “Kitle Kültürünün Geleneksel Türk Tatlı Kültürüne Etkisi: İnternet Medyasında Yeni Nesil Lokma Tatlısı”, Journal of Social and Humanities Sciences Research, 7(51): 377-391.

Aral, N. & Baran, G. (2011). Çocuk Gelişimi, İstanbul, YA-PA Yayınları.

Aral, N. & Yurteri, A. (2012). Ailede Çocuk Gelişimini Etkileyen Etmenler. “Aile Ve Çocuk” Prof. Dr. Mine Mangır’ın Anısına, N. Aral (Ed.), (s. 187-200), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aral, N.& Doğan-Keskin, A. (2018). “Ebeveyn Bakış Açısıyla 0-6 Yaş Döneminde Teknolojik Alet Kullanımının İncelenmesi”, Addicta: The Turkish Journal on Addiction, 5: 317-348.

Ardıç, E. & Altun, A. (2017). “Dijital Çağın Öğreneni”. Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 1: 12-30.

Aslan, D. (2017). Gelişim ile İlgili Temel Konular, A. Akyol Köksal (Ed.), Erken Çocukluk Döneminde Gelişim 1 (0-36 ay) içinde (s. 86-105), Ankara: Anı Yayıncılık.

Aslan, N. & Cansever, B. (2007). Okuldaki sosyal etkinliklere katılımında ebeveyn çocuk etkileşimi kültürlerarası bir karşılaştırma. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(1), 113-130.

Avcı, F. (2021). “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Eğitim Sürecinde Yaşanılan Sorunlar Ve Sorunların Kaynakları Konusunda Değerlendirmeleri”, Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Ayaydın, A. (2011). "Çocuk Gelişiminde Bir Oyun Olarak Sanat ve Resim", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37): 303-316.
- Bayer, A. (2013). "Değişen toplumsal yapıda aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8): 101-129.
- Bayraktar, V. (2013). "Bilgisayar oyunlarının çocukların ve ergenlerin gelişimi üzerindeki etkileri", *Çocuk ve Bilişim*, 120-138.
- Baysal, A. (2012). *Beslenme*, Ankara, Hatiboğlu Yayınları.
- Bel-Serrat, S., Mouratidou, T., Santaliestra-Pasías, A.M., Iacoviello, L., Kourides, Y.A., Marild, S. & Stomfai, S. (2013). Clustering Of Multiple Lifestyle Behaviours And Its Association To Cardiovascular Risk Factors In Children: The IDEFICS Study, *European Journal of Clinical Nutrition*, 67(8): 848-854.
- Bennett, S., Maton, K. & Kervin, L. (2008). "The Digital Natives Debate: A Critical Review of the Evidence", *British Journal of Educational Technology*, 39(5): 775-786.
- Berkup, B.S. (2014). "Working With Generations X And Y Generation Z Period: Management Of Different Generations in Business Life", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(19): 218-229. Doi:10.5901/mjss.2014.v5n19p218.
- Beşli, Z. (2007). "Teknoloji ve Toplum: Ortaöğretim Öğrencilerinde Teknoloji Kullanımı ve Etkileri", *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Blanchard, J. & Moore, T. (2010). "The digital world of young children: Impact on emergent literacy", London, UK: Pearson Foundation
- Boztepe-Taşkıran, H. & Tani, E. (2019). "Çocuklarda Marka Farkındalığı ve Marka Tercihi Oluşumunda Sosyal Medyanın Rolü" Ali Murat Kırık (Ed.), *Yeni Medyada Çocuk ve İletişim içinde* (s. 235-271), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Brosch, A. (2018). "Sharenting-Why Do Parents Violate Their Children's Privacy?", *The New Educational Review*, 54: 75-85.
- Chassiakos, Y.L.R., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M.A. & Cross, C. (2016). "Children And Adolescents And Digital Media", *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 138(5): 3-6.
- Chaudron, S. (2015). *Young Children (0-8) and Digital Technology a Qualitative Exploratory Study Across Seven Countries*, Publications Office of the European Union, Doi: 10.2788/00749.
- Correia, K. & Marques-Pinto, A. (2016). "Adaptation in the Transition To School: Perspectives Of Parents, Preschool And Primary School Teachers", *Educational Research*, 58(3): 247-264.
- Çağdaş, A. (2011). *Anne-Baba Çocuk İletişimi (3.Baskı)*, Ankara, Kök Yayıncılık.
- Çoban, B. & Nacar, E. (2006). "Okul Öncesi Eğitimde Eğitsel Oyunlar", Ankara: Nobel Yayınları.
- Çetinkaya, B. (2018). "Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk-Çocuk Ruh Sağlığı (6. Baskı)", Ankara, Pegem Yayınları.
- Dalkıran, Ö. (2018). "Ağ Kuşağının Bilgi Davranışları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme", *Yayınlanmamış doktora tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Daugherty, L., Dossani, R., Johnson, E.E. & Oğuz, M. (2014). "Using Early Childhood Education To Bridge The Digital Divide", RAND Corporation.
- Deniz, M.E. (2008). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim*, Ankara, Maya Akademi Yayınları.
- Dağabakan, Ö.F. & Dağabakan, D. (2007). "Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları", *Millî Eğitim Dergisi*, 174: 1-8.
- Dingli, A. & Seychel, D. (2015). *The New Digital Natives*, Springer
- Durmuşoğlu Saltalı, N. (2010). "Duygu Eğitiminin Okul Öncesi Dönem Çocuklarının -Duygusal Becerilerine Etkisi", *Yayınlanmamış doktora tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dursun, C. (2019). "Ebeveynlerin Çocuklarını Sosyal Medyada Teşhiri: Çocuk Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme", *Çocuk ve Medeniyet*, 2: 195-208.

- Ergüney, M. (2017). "İnternetin Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklar Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Araştırma", *Ulakbilge*, 5(17): 1917-1938.
- Ertemel, A.V. & Aydın, Ş. (2018). "Dijital Ekonomide Teknoloji Bağımlılığı Ve Çözüm Önerileri", *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 665-690.
- Fox, J.E. & Schirmacher, R. (2012). *Çocuklarda Sanat ve Yaratıcılığın Gelişimi* (N. Aral ve G. Duman, Çev.), Ankara, Nobel Yayınları.
- Gülay-Ogelman, H. & Erten-Sarıkaya, H. (2014). "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Oyun Davranışlarının Akran İlişkileri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3): 301-321.
- Güleş, F. (2013). "Okul Öncesi Eğitimde Fiziksel Çevreye İlişkin Kalite Standartlarının Belirlenmesi", *Yayınlanmamış doktora tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Griffiths, M.D., Hussain, Z. & Williams, G.A. (2015). An Exploratory Study Of The Association Between Online Gaming Addiction And Enjoyment Motivations For Playing Massively Multiplayer Online Role-Playing Games. *Computers in Human Behavior*, 50: 221-230. doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.075
- George, M.J. & Odgers, C.L. (2015). "Seven Fears And The Science Of How Mobile Technologies May Be Influencing Adolescents In The Digital Age", *Perspectives on Psychological Science*, 10(6): 832-851.
- Graf, C. & Klein, D. (2011). "Bewegung bei Vorschulkindern: Empfehlungen und Wirklichkeit. *Journal Für Klinische Endokrinologie und Stoffwechsel*, 4(2): 16-20.
- Goodwin, K. (2018). *Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek-Teknolojiyi Doğru Kullanmanın Yolları* (Çev. Tülin Er), İstanbul, Aganta Kitap
- Göl-Güven, M. (2017). "Oyun Temelli Deneyimlerin Sınıf Ortamı, Öğrencilerin Davranışları, Okul Algıları Ve Çatışma Dönüştürme Becerilerini Etkisi", *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(3): 1345-1366. Doi: 10.14686/buefad.336299
- Gülaçtı, F. (2012). *Erken çocukluk eğitimi*. F. Gülaçtı (Ed.), *Türkiye'de ve Dünyada Erken Çocukluk Ve Okul Öncesi Eğitimi içinde* (s.2-19), Ankara, Pegem Yayınları.
- Güler, H., Şahinkayası, Y. & Şahinkayası, H. (2017). "İnternet ve Mobil Teknolojilerin Yaygınlaşması: Fırsatlar ve Sınırlılıklar", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14): 186-207.
- Gündüz, M., Aktepe, V., Uzunoğlu, H. & Gündüz, D. (2017). Okul öncesi dönemdeki çocuklara eğitsel oyunlar yoluyla kazandırılan değerler. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1): 62-70. DOI: 10.21666/Muefd.303856.
- Günüç, S. (2017). *Eğitimde Teknoloji Entegrasyonunun Kuramsal Temelleri*, Ankara, Anı Yayınları.
- Howie, E.K., Coenen, P., Campbell, A.C., Ranelli, S. & Straker, L.M. (2017). "Head, Trunk and Arm Posture Amplitude and Variation, Muscle Activity, Sedentariness and Physical Activity of 3 To 5 Year-Old Children During Tablet Computer Use Compared to Television Watching and Toy Play", *Applied Ergonomics*, 65, 41-50.
- Harris, C., Straker, L., Pollock, C. & Smith, A. (2015). "Children, computer exposure and musculoskeletal outcomes: The development of pathway models for school and home computerrelated musculoskeletal outcomes", *Journal of Ergonomics*, 58(10): 1611-1623.
- Harrison, E. & McTavish, M. (2018). 'i'Babies, Infants' and Toddlers' Emergent Language And Literacy In A Digital Culture Of İ Devices", *Journal of Early Childhood Literacy*, 18: 163-188.
- Healty People 2019. <https://www.healthypeople.gov/>. Erişim tarihi: 05.16.2020
- Jackson, L.A., Eye, A., Fitzgerald, H.E., Witt, E.A. & Zhao, Y. (2011). "Internet Use, Videogame Playing And Cell Phone Use As Predictors Of Children's Body Mass Index (BMI), Body Weight, Academic Performance, And Social And Overall Self-Esteem", *Computers in Human Behaviour*, 27(1): 599-604.
- Jacobs, K., Hudak, S. & McGiffert, J. (2009). "Computer-Related Posture And Musculoskeletal Discomfort In Middle School Students", *Work*, 32(3): 275-283.

- Jain, V., Vatsa, R. & Jagani, K. (2014). "Exploring Generation Z's Purchase Behavior Towards Luxury Apparel: A Conceptual Framework", *Romanian Journal of Marketing*, 2: 18-29.
- Kavalcı, K. & Ünal, S. (2016). "Y ve Z Kuşaklarının Öğrenme Stilleri ve Tüketici Karar Verme Tarzları Açısından Karşılaştırılması", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3): 1033-1050.
- Karademir Coşkun, T. & Filiz, O. (2019). "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Dijital Oyun Bağımlılığına Yönelik Farkındalıkları", *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(2): 239-267.
- Karakaya, Ş. (2018). "Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karabulut, B. (2015). "Bilgi Toplumu Çağında Dijital Yerliler, Göçmenler ve Melezler", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 11-23.
- Kaya, K. & Tuna, M. (2010). "Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21: 237-256.
- Koyuncu-Şahin, M., Çoban, A. & Güney-Karaman, N. (2018). "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Medyanın Çocukların Beslenme Alışkanlıkları ve Bozuklukları Üzerindeki Etkisine Yönelik Bakış Açuları", *İlköğretim Online*, 17(1): 125-142.
- Kılıçer, T. & Boyraz, E. (2019). *Tüketimin Çocuk Hali*, Ankara, Pegem A Akademi.
- Kirkorian, H. L., Wartella, E. A. & Anderson, D. R. (2008). "Media and Young Children's Learning", *The Future of Children*, 18(1): 39-61.
- Kutner, L. & Olson, C. (2008). "Grand Theft Childhood: The Surprising Truth About Violent Video Games And What Parents Can Do", New York, NY: Simon and Schuster.
- Küçükali, R. (2010). "Çocuklarda Beslenme Bozuklukları ve Beslenmenin Okul Çocuklarının Üzerindeki Etkileri. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi", 1(14): 223-239.
- Leaver, T. (2015). Born digital? Presence, privacy, and intimate surveillance. In Hartley, J. and Qu, W. (ed.), *Re-orientation: Translingual Transcultural Transmedia* (ss. 149-160), Shanghai: Fudan University Press.
- Lauricella, R.A., Cingel, P.D., Blackwell, C., Wartella, E. & Conway, A. (2014) "The Mobile Generation: Youth And Adolescent Ownership And Use Of New Media", *Communication Research Reports*, 31(4): 357-364, Doi: 10.1080/08824096.2014.963221
- Li, X., Atkins, M.S. & Stanton, B. (2006). "Effects Of Home And School Computer Use On School Readiness And Cognitive Development Among Head Start Children: A Randomized Controlled Pilot Trial", *Merrill-Palmer Quarterly*, 52(2): 239-263.
- Lindberg (Ahioglu), E.N. (2012). "Çocuk Oyunlarında İki Kuşakta Görülen Değişim", *International Online Journal of Educational Sciences*, 4(2): 395-410.
- Lioret, S., McNaughton, S.A., Spence, A.C., Crawford, D. & Campbell, K. J. (2013). "Tracking of Dietary Intakes in Early Childhood: The Melbourne Infant Program", *European Journal Of Clinical Nutrition*, 67(3): 275-281.
- Livingstone, S. & Blum-Ross, A. (2016). *Media policy Brief 17 Families And Screen Time: Current Advice And Emerging Research*, The London School Of Economics And Political Science Department Of Media And Communications. Erişim Adresi: <http://eprints.lse.ac.uk/66927/>.
- McNeill, J., Howard, J.S., Vella, A.S. & Cliff, D.P. (2019). "Longitudinal associations of electronic application use and media program viewing with cognitive and psychosocial development in preschoolers", *Academic Pediatrics*, 19(5): 520-528. Doi: 10.1016/j.acap.2019.02.010.
- Mustafaoglu, R., Zirek, E., Yasacı, Z. & Razak Özdiñler, A. (2018). "Dijital Teknoloji Kullanımının Çocukların Gelişimi ve Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri", *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, 5: 227-247.

Nunez-Smith, M., Wolf, E., Huang, H.M., Chen, P.G., Lee, L., Emanuel, E.J., & Gross, C.P. (2008). *Media and Child and Adolescent Health: A Systematic Review*, San Francisco, Common Sense Media.

Oblinger, D., Oblinger, J.L. & Lippincott, J.K. (2005). *Educating the net generation*, The College at Brockport. <http://digitalcommons.brockport.edu/bookshelf/272>, Erişim tarihi: 05.05.2019

Odabaşı, H. F., Kabakçı, I. & Çoklar, A. N. (2007). *İnternet, Çocuk ve Aile*, Nobel Yayınları, Ankara.

Ofcom (2019). *Life on the Small Screen: What Children are Watching and Why*. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/what-children-are-watching-and-why>. Erişim tarihi: 10.08.2020

Orhan, R. (2019). “Çocuk Gelişiminde Fiziksel Aktivite ve Sporun Önemi”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 9(1): 157-176.

Oyman N., Orkun, Ş. & Turan, S. (2013). “Eğitimde yeni bir dönüşüm: Z kuşağı”. *Marmara Üniversitesi, 8. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi, Bildiri Özetleri*, İstanbul.

Öngöz, S. (2018). *İnternet ve Çocuk*, E. Keleş (Ed.), *İnternet ve Ağ Toplumu içinde* (s.55-82), Ankara, Pegem Yayınları.

Özbey, S & Alisinanoğlu, F. (2009). “Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6): 494-517.

Özkan, B. (2017). “Anne Görüşlerine Göre 5-6 Yaş Çocukların Bilgisayar/Tablet Kullanım Düzeyleri”, *The Journal of Academic Social Science*, 5(54): 390-399.

Öztekin, S. (2008). “Çocuk Televizyonunun Eğitime ve Eğlendirme Özelliklerinin Çocuğun Gelişimine Etkisi Digtürk Baby Tv Örneği”, *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kol, S. (2019). *Erken çocuklukta teknoloji kullanımı*, Ankara, Pegem Yayınları.

Özsoy, D. & Atılgan, S. (2018). “K”uzeydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki 0-8 Yaş Grubu Çocukların İnternet Kullanımı ve Bu Kapsamda Ebeveyn Arabuluculuğu: Nitel Bir Araştırma”, *Selçuk İletişim*, 11(2): 96-125. Doi: 10.18094/josc.415323.

Palaiologou, I. (Forthcoming-2016). *Child Observation for Early Childhood* (3rd Edition), London: SAGE.

Palmer, S. (2015). *Toxic Childhood: How The Modern World is Damaging Our Children and What We Can Do About it*, London: Orion.

Paxson, C. & Schady, N. (2007). “Cognitive Development Among Young Children in Ecuador: The Roles of Wealth, Health, And Parenting”, *Journal of Human Resources*, 42(1): 49-84.

Pedro, F. (2006). *Millennium Learners: Challenging Our Views on ICT And Learning*, Erişim Tarihi: 31.03.2020.

Perry, B.D. & Szalavitz, M. (2014). *Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk* 6. Basım, Söğüt, E. (Çev.), İstanbul: Okuyan Us.

Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu* İnal, K. (Çev.), Ankara, İmge Kitabevi.

Prensky, M. (2001). *Digital natives, digital immigrants*. Erişim adresi: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>.

Radesky, J.S., Schumacher, J. & Zuckerman, B. (2015). “Genç Çocukların Mobil ve İnteraktif Medya Kullanımı: İyi, Kötü Ve Bilinmeyenler”, *Pediatric*, 135(1): 1-3.

Razon, N. (2006). *Çalışan Anne ve Çocuğu*, Ana-Baba Okulu içinde (s.229-244), 12. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi

Rosen, L.D., Lim, A., Felt, J., Carrier, L.M., Cheever, N. A., Lara-Ruiz, J. & Rökkum, J. (2014). “Media and Technology Use Predicts İll-Being Among Children, Preteens and Teenagers Independent of the Negative Health Impacts of Exercise and Eating Habits”, *Computers in Human Behavior*, 35: 364-375.

- Sanıyer, D. (2015). Z kuşağı nasıl olacak? Ulaştırma ve İletişim Dergisi, 80.
- Sevinç, M. (2004). Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitiminde Oyun, İstanbul, Yaylacık Matbaası.
- Sığırtmaç, A. (2018). Çocuk ve oyun. Erişim adresi: http://anaokulu.cu.edu.tr/_/file/3_COÇUK_VE_OYUN.pdf
- Sormaz, F. & Yüksel, H. (2012). “Transforming childhood, industrialization of play and toys and consumer culture”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 1(3): 985-1008.
- Sramova, B. & Pavelka, J. (2017). “The Perception of Media Messages by Preschool Children”. Young Consumers, 18(2): 121-140.
- Sayan, H. (2016). “Okul Öncesi Eğitimde Teknoloji Kullanımı. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim”, Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(13): 67-83.
- Sisson, S.B., Broyles, S.T., Baker, B.L. & Katzmarzyk, P.T. (2010). “Screen Time, Physical Activity, And Overweight In US Youth: National Survey of Children’s Health 2003”. Journal of Adolescent Health, 47(3): 309-311.
- Steampfli, M.B. (2009). “Reintroducing Adventure into Children’s Outdoor Play”. Environments. Environment and Behavior, 41(2): 268-280.
- Şanlıer, N. & Yabancı, N. (2002). “5-6 Yaş Çocukların Beslenme Alışkanlıkları ve Anne İle Çocukların Beslenme Bilgi Düzeylerinin Saptanması”, 17-18 Ekim 2002, Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu, Kök Yayıncılık, Ankara.
- Şalçı, O., Tatlışme, S. & Karakaya, K. (2018). “Akıllı Cihaz Kullanımının 3-6 Yaş Çocukların Gelişimine Etkisinin Okul Öncesi Öğretmenleri Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi”, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4: 53-63.
- Tobin, K.J. (2013). “Fast-Food Consumption and Educational Test Scores in The USA”, Child Care Health Development, 9(1): 118-24.
- Tuğrul, B. (2017). “Dünya Oyunun Gücünde Uzlaştı Şimdi Bu Gücü Çocukların Yararına Kullanma Zamanı: Hadi Türkiye”, Erken Çocukluk Eğitimi Dergisi, 1(2): 259-266.
- Tunçeli, H. & Zembat, R. (2017). Erken Çocukluk Döneminde Gelişimin Değerlendirilmesi ve Önemi. Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 3(3): 1-12.
- Türkkorkmaz, D. (2017). “Teknolojinin Toplumsal Kodlar Üzerine Etkileri”, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uçkan, Ö. (2017). “Sosyalleşmenin Cazibesi Z Kuşağı”, Tukiştime, Ağustos, 2007.
- Ulusoy, A. & Bostancı, M. (2014). Çocuklarda Sosyal Medya Kullanımı ve Ebeveyn Rolü. International Journal of Social Science, 28: 559-572.
- Vogel, P. (2015). Generation Jobless? Turning the Youth Unemployment Crisis into Opportunity, Hampshire, Palgrave Macmillan.
- Yavuzer, H. (2012). Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Yan, Z. (2018). Child and Adolescent Use of Mobile Phones: An Unparalleled Complex Developmental Phenomenon. Child Development, 89(1): 5-16.
- Yeşilay. (2019). Teknoloji Bağımlılığı, <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/teknoloji-bagimliliği>. Erişim tarihi: 20.11.2020
- Yörükoğlu, A. (2015). Çocuk Ruh Sağlığı (36.Basım), İstanbul, Özgür Yayınevi.
- Zembat, R., Kılıç, Z., Ünlüer, E., Çobanoğlu, A., Usbaş, H. & Bardak, M. (2015, Mayıs). Çocuğun Beslenme Alışkanlığını Kazanmasında Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Yeri, Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi, Sözlü Bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Wolpert, S. & Wheeler, M. (2008). Food as Brain Medicine, UCLA Magazine Online, <http://magazine.ucla.edu>. Erişim tarihi: 20.21.2020

Wu, C.S., Fowler, C., Lam, W.Y., Wong, H.T., Wong, C.H. & Loke, A.Y. (2014). "Parenting Approaches and Digital Technology Use Of Preschool Age Children in a Chinese". Italian Journal of Pediatrics, 40(44): 1-8.